

Αδελφική Διδασκαλία - Η απάντηση του Αδαμάντιου Κοραή στην τουρκόδουλη «Πατρική Διδασκαλία» της Εκκλησίας

✘ Το έτος 1798 ο κορυφαίος των Ελλήνων διαφωτιστών, Αδαμάντιος Κοραής, εξέδωσε το περίφημο κείμενό του «Αδελφική Διδασκαλία», προκειμένου να αντικρούσει απόψεις που κυκλοφόρησαν σε φυλλάδιο με την υπογραφή του πατριάρχη Ιεροσολύμων Άνθιμου υπό τον τίτλο «Διδασκαλία Πατρική». Σ' αυτό κηρύττονταν η εθελοδοουλία στους Τούρκους και δυσφημούνταν οι φιλελεύθερες ιδέες του Διαφωτισμού.

Ο Κοραής καταρρίπτει τα επιχειρήματα της Πατρικής Διδασκαλίας και στηλιτεύει τον συγγραφέα της, ότι *«υπερασπίζει και δικαιολογεί την τυραννίαν των Τούρκων, (των οποίων) ανερυθριάστως σπουδάζει να συγκαλύψει την ασχημοσύνην, μήτε εντρέπεται να μας διδάσκη την εις αυτούς υποταγήν, ήγουν να υποφέρωμεν τας αδικίας, τας αρπαγάς, τας ασελγείας, τέλος και να τουρκίσωμεν προτιμότερον, παρά να φύγωμεν την τυραννίαν αυτών»*.

Ο μεγάλος στοχαστής χαρακτηρίζει την Πατρική Διδασκαλία ως ψευδεπίγραφη, *«μωρά και αντίθεον»*, κι επικρίνει τον συντάκτη της πως *«πιστώνει φρονήματα ενάντια εις την διδασκαλίαν του Χριστού και των Αποστόλων»*.

Στην Αδελφική Διδασκαλία του, ο Κοραής προβαίνει και σε μια αδρή σκιαγράφηση της κατάστασης των Ελλήνων επί τουρκοκρατίας:

«Είναι εις όλους γνωστόν εις πόσην ακμήν έφθασε την σήμερον των Τούρκων η τυραννία. Οι ταλαίπωροι Γραικοί δεν είναι πλέον κύριοι μήτε κτημάτων, μήτε τέκνων, μήτε των ιδίων αυτών γυναικών. Η τιμή και η ζωή των κρέμαται από την θέλησιν όχι μόνον αυτού του πρωτοτυράννου, αλλά και εκάστου από τους ελαχίστους αυτού δούλους. Τις δεν ηξεύρει το πλήθος των Γραικών της Κρήτης, όσοι δια να φύγωσι τα τοιαύτα δεινά, ηναγκάσθησαν να αρνηθώσι την πατρικήν αυτών θρησκείαν. Τις αγνοεί τας βίας και τας αρπαγάς των παρθένων, των παιδων, όσοι καθ' ημέραν συμβαίνουσιν εις την Θεσσαλονίκην, ώστε να αναγκάζονται οι άθλιοι γονείς να μακρύνωσιν από την ασέλγειαν των βδελυρών

Γιανιτσάρων. Τις δεν έφριξεν ακούων την καταδυναστείαν και τους αφορήτους φόρους όσους οι κατά πάσαν την Τουρκικήν Ευρώπην ευρισκόμενοι Γραικοί βιάζονται να πληρώσωσι; Τις δεν εθρήνησε τους εκτοπισμούς και τας μετοικεσίας τοσούτων Γραικών, όσοι μην υποφέροντες πλέον τον Οθωμανικόν ζυγόν, εσκορπίσθησαν, εις διαφόρους τόπους της Ευρώπης».

Ο Κοραής κατακεραυνώνει τον συντάκτης της Πατρικής Διδασκαλίας που διατείνονταν ότι «η μοναρχία και αν ήθελε είναι τυραννική, είναι όμως αιρετωτέρα παρά την δημοκρατίαν» και διέπραττε «την φρικτήν βλασφημίαν ονομάζων τον Σουλτάνον “πρύτανιν των αγαθών”», αντιλέγοντας:

«Ας μας ειπή ο φιλόσοφος αυτός αν ευρίσκεται ή ευρέθη πού ποτε καμμία δημοκρατία, αριστοκρατία, βασιλεία ή και τυραννία οποιαδήποτε άλλη, όπου εχύθη τοσούτον αθών αίμα, όσον έχυσαν μέχρι του νυν οι Τούρκοι. όπου επράχθησαν τοσαύται αρπαγαί, ληστείαι, καταδυναστείαι γυναικών, παρθένων και παίδων βίαι, όσαι πράττονται κατά πάσαν ώραν εις την οθωμανικήν επικράτειαν (...) Όσα κακά συκοφαντών αναιδώς προσάπτει εις τα νεωστί ελευθερωθέντα της Ευρώπης έθνη, ευρίσκονται πραγματικώς όλα εις την τουρκικήν επικράτειαν».

Η Πατρική Διδασκαλία -την οποία ο ιστορικός Απ. Βακαλόπουλος αποκαλεί «αποκορύφωμα του συντηρητισμού και της εθελοδοουλίας»- αποτέλεσε στο διάβα της ελληνικής ιστορίας, μνημείο ραγιαδισμού. Για τη διάδοση τοιούτων απόψεων, που αντιμάχονταν τις φιλελεύθερες ιδέες του Διαφωτισμού και υποδείκνυαν τη δουλοφροσύνη ως ενδεδειγμένη στάση ζωής, οι δημοκρατικοί πολίτες εν γένει, ιδίως δε η αριστερά, ανέκαθεν σφοδρά επέκριναν φορείς της Εκκλησίας, των προεστών, τους Φαναριώτες κ.α., για την υποτέλειά τους στην τουρκική κυριαρχία ...

ΑΔΕΛΦΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

Αρκεί μόνον να αναγνώση τις με προσοχήν την προ μικρού δια του τύπου εκδοθείσαν «Πατρικήν Διδασκαλίαν» (*) δια να πληροφορηθή, ότι τοιαύτη μωρά και αντίθεος διδασκαλία είναι αδύνατον να εγεννήθη από τον εγκέφαλον του ευσεβούς και συνετού Πατριάρχου των Ιεροσολύμων, του οποίου το όνομα ψευδώς επιφέρει. Ο αληθής συγγραφεύς φαίνεται μάλλον να ήναι εχθρός επίσημος και του γένους των Γραικών, και της θρησκείας την οποίαν οι Γραικοί πρεσβεύουσι σήμεραν. Βλέπων το κατά των βαρβάρων τυράννων της Ελλάδος

μίσος αυξανόμενον επί μάλλον και μάλλον, ηθέλησεν ο φιλότουρκος συγγραφεύς να κοιμήση την δικαίαν των Γραικών αγανάκτησιν, και να τους εμποδίση από το να μιμηθώσι τα σημερινά υπέρ της ελευθερίας κινήματα πολλών εθνών της Ευρώπης. Δια να συγκαλύψη τον δόλον ασφαλέστερον, ετόλμησε να ψευδεπιγράψη εις τας φλυαρίας του το σεβάσμιον όνομα του Μακαριωτάτου Ιεροσολύμων· και να φέρη εις μέσον διαφόρους μαρτυρίας της Αγίας γραφής, δια να πιστώση φρονήματα ενάντια εις την διδασκαλίαν του Χριστού και των Αποστόλων και εις αυτήν την σταθεράν των τοσούτων αιώνων της Ανατολικής Εκκλησίας περί ελευθερίας δόξαν. Αλλά δια να διασκεδάσω πάσαν αμφιβολίαν περί τούτου, φέρε, ας εξετάσωμεν με την στάθμην της θρησκείας, όσα κατ' αυτής της θρησκείας προβάλλει ο κακόφρων συγγραφεύς του βιβλίου.

Είναι εις όλους γνωστόν εις πόσην ακμήν έφθασε την σήμερον των Τούρκων η τυραννία. Οι ταλαίπωροι Γραικοί δεν είναι πλέον κύριοι μήτε κτημάτων, μήτε τέκνων, μήτε των ιδίων αυτών γυναικών. Η τιμή και η ζωή των κρέμαται από την θέλησιν όχι μόνον αυτού του πρωτοτυράννου, αλλά και εκάστου από τους ελαχίστους αυτού δούλους. Τίς δεν ηξεύρει το πλήθος των Γραικών της Κρήτης, όσοι, δια να φύγωσι τα τοσαύτα δεινά, ηναγκάσθησαν να αρνηθώσι την πατρικήν αυτών θρησκείαν; Τίς αγνοεί τας βίας και τας αρπαγάς των παρθένων, των παιδων, όσαι καθ' ημέραν συμβαίνουσιν εις την Θεσσαλονίκην, ώστε να αναγκάζωνται οι άθλιοι γονείς να μακρύνωσιν από τον πατρικόν οίκον τα φίλτατα τέκνα, δια να τα ελευθερώσωσιν από την ασέλγειαν των βδελυρών Γιανιτζάρων; Τίς δεν έφριξεν ακούων την καταδυναστείαν, και τους αφορήτους φόρους, όσους οι κατά πάσαν την Τουρκικήν Ευρώπην ευρισκόμενοι Γραικοί βιάζονται να πληρώσωσι; Τίς δεν εθρήνησε τους εκτοπισμούς και τας μετοικεσίας τοσούτων Γραικών, όσοι μην υποφέροντες πλέον τον Ωθωμανικόν ζυγόν εσκορπίσθησαν, εις διαφόρους τόπους της Ευρώπης; Και με όλα ταύτα, αν ακούσωμεν τον φιλότουρκον συγγραφέα, αυτός ο ζυγός είναι τόσον ελαφρός όσον και ο ζυγός του Χριστού (Ματθ. ια. 30). Κατ' αυτόν, οι φεύγοντες Γραικοί την πατρίδα των δεν έπρεπε να ακολουθήσωσι την παραγγελίαν του Χριστού, ο οποίος εδίδαξε ρητώς λέγων· «όταν δε διώκωσιν υμάς εν τη πόλει ταύτη, φεύγετε εις άλλην» (Ματθ. ι. 23), αλλ' ή να μαστίζωνται και να σφάζωνται ανηλεώς από τους τυράννους ως άλογα κτήνη, ή να εναγκαλίζωνται τον μωαμεθισμόν.

Μας ενθυμίζει ο ψευδοσυγγραφεύς της Πατρικής Διδασκαλίας το ρητόν του Αποστόλου Παύλου «ουκ έστιν εξουσία ει μη από Θεού» (Ρωμ. ιγ. 1). Αλλά έπρεπεν, επειδή μετεχειρίσθη του Παύλου την μαρτυρίαν, να την εκθέση καν ολόκληρον, και όχι να σιωπήση δολίως την αιτίαν, δια την οποίαν ο Παύλος παραγγέλλει την εις τους Άρχοντας υποταγήν· «οι γαρ άρχοντες (λέγει) ουκ εισί φόβος των αγαθών έργων, αλλά των κακών· θέλεις δε μη φοβείσθαι την εξουσίαν, το αγαθόν ποίει, και έξεις έπαινον εξ αυτής» (Ρωμ. ιγ. 3). Κατά την διδασκαλίαν λοιπόν του Παύλου, εις μόνους τους νομίμους ηγεμόνας είναι χρεωστούμενη η υποταγή· εις εκείνους, λέγω, όσοι ακολουθούντες τους νόμους, κολάζουσι την κακίαν, και επαινούσι την αρετήν. Αλλά τίς δεν ηξεύρει ότι εις την επικράτειαν του ημετέρου τυράννου συμβαίνει το ενάντιον; εις αυτήν πας ένας έχει την άδειαν να πράξη τα πάνδεινα κακά, αν μόνον έχη τον τρόπον να χορτάση την τουρκικήν φιλαργυρίαν· εις αυτήν οι περισσότεροι από τους κολαζομένους, ή είναι παντάπασιν αθώοι, ή δεν έχουσι τα αναγκαία χρήματα δια να εξαγοράσωσι την οφειλομένην εις τας κακουργίας αυτών ποινήν. Κατά την διδασκαλίαν λοιπόν των Αποστόλων, εις τοιούτους παρανόμους ηγεμόνας, όχι τυφλή και άλογος υπακοή, αλλά γενναία αντίστασις χρειάζεται. Και την τοιαύτην αντίστασιν και με το έργον edίδαξεν ο Παύλος. Καθώς ο διδάσκαλος αυτού Χριστός, ραπιζόμενος αδίκως, είπεν: «ει μεν κακώς ελάλησα, μαρτύρησον περί του κακού· ει δε καλώς, τί με δέρεις;» (Κατά Ιωάν. ιη. 23.), τον αυτόν τρόπον και ο Παύλος, τυπτόμενος εις το στόμα, αποκρίνεται: «τύπτειν σε μέλλει ο Θεός τοίχε κεκονιαμένε· και συ κάθε κρίνων με κατά τον νόμον, και παρανομών κελεύεις με τύπτεσθαι» (Πράξ. κγ. 3). Άλλοτε páλιν, βλέπων ότι έμελλε να μαστιγωθή, απεκρίθη προς τους κριτάς· «ει άνθρωπον Ρωμαίον και ακατάκριτον έξεστιν υμίν μαστίζειν;» (Πράξ. κβ. 25.).

Ο ψευδώνυμος συγγραφεύς της πατρικής διδασκαλίας, δια να δικαιώση τους φίλους του Ωθωμανούς, ζητεί να μας πείσει, ότι την «ισχυράν και υψηλήν βασιλείαν αυτών» καθώς αυτός δεν αισχύνεται να την ονομάζη, με όλον ό,τι την σήμερα αυτή είναι η ταπεινοτέρα, αγκαλά η πλέον απάνθρωπος, και απ' αυτάς τας ελαχίστας της Ευρώπης τυραννίας, ότι, λέγω, αυτήν την βασιλείαν την ήγειρεν οικονομικώς η θεία πρόνοια, δια να στηρίξη τους Γραικούς, κλονουμένους και χωλαίνοντας ήδη εις τα της θρησκείας. Και αυτήν την νομιζομένην της θείας προνοίας οικονομίαν δεν ερυθριά να ονομάζη «μυστήριον». Αν ημείς εχωλάναμεν εις τα της θρησκείας, οι Ρώσσοι βέβαια,

επειδή πάντοτε κατ' ίχνος ηκολούθησαν τα φρονήματα της Ανατολικής εκκλησίας, ήτον αδύνατον να μην χωλάνωσιν ως ημείς· και με όλον τούτο αντί του να μεθέξωσι και αυτοί απ' αυτό το φρικτόν μυστήριον, ηλευθερώθησαν από τον αισχρόν ζυγόν των Σκυθών, εις καιρόν όταν οι Γραικοί έκλιναν τον αυχένα υπό τον ζυγόν της Τουρκικής τυραννίας. Ταύτην την εναντίαν τύχην δύο εθνών ομοπίστων ήθελε προσφυέστερον ο μωρός συγγραφεύς ονομάση «μυστήριον» αλλά «μυστήριον της ανομίας», καθώς λέγει ο Παύλος, ενεργηθέν όχι από την θείαν πρόνοιαν, αλλ' από την απρονόητον αφροσύνην των Γραικορωμαίων Αυτοκρατόρων. Αυτοί, παντάπασι διάφοροι από τους προνοητικούς Βασιλείς της Ρωσσίας, καταπατήσαντες τους νόμους, καταβαρύναντες τους υπηκόους με φόρους ανυποφόρους, μολύναντες την Αυτοκρατορικήν αυλήν με φόνους και σφαγάς των οικείων, αμελήσαντες την διοίκησιν της βασιλείας, μετασχηματισθέντες εκ βασιλέων εις θεολόγους, κινούντες καθ' εκάστην μωράς και απαιδευτούς ζητήσεις περί δογμάτων, και μηδεμίαν έχοντες φροντίδα του ηθικού της θρησκείας μέρους, σκορπίζοντες ασώτως τον βασιλικόν θησαυρόν εις τας ηδονάς των, ή με μίαν υποκριτικήν ευλάβειαν καταδαπανώντες τα αίματα και τους ιδρώτας των υπηκόων εις ανοικοδομήν εκκλησιών και μοναστηρίων, και αφίνοντες εις ερήμωσιν τα οχυρώματα και τα τείχη των πόλεων, ηύξησαν κατά μικρόν την ουτιδανήν επικράτειαν των Τούρκων, έως ού τους ανεβίβασαν και εις αυτόν του Βυζαντίου τον θρόνον.

Μήτε αυτός βέβαια ο συγγραφεύς της Πατρικής Διδασκαλίας δύναται να με συκοφαντήσει ως χωλαίνοντα εις τα της θρησκείας, διότι αποδοκιμάζω το πλήθος των εκκλησιών και των μοναστηρίων· επειδή ομολογεί, ότι «είναι δεισιδαιμονία τινών το να λογιάζουν μέγαν μισθόν την οικοδομήν των εκκλησιών». Τούτο μόνον είπεν ορθώς μεταξύ πολλών λήρων, αγκαλά όχι με τέλος ορθόν, αλλά δια να δικαιώση και πάλιν τους φίλους του Τούρκους, οι οποίοι δεν συγχωρούσιν ευκόλως εις τους Γραικούς την ανέγερσιν των θείων ναών. Η ζήτησις όμως δεν είναι περί του αν ήναι ή δεν ήναι δεισιδαιμονία το πλήθος των εκκλησιών· έπρεπεν ο φιλότουρκος συγγραφεύς να μας δείξη με ποίον νόμον, με ποίον δικαίωμα κωλύουσι την οικοδομήν των εκκλησιών οι Τούρκοι. Όταν ο Χριστός έλεγεν· «έρχεται ώρα, ότε ούτε εν τω όρει τούττω, ούτε εν Ιεροσολύμοις προσκυνήσετε τω Πατρί» και ότι «πνεύμα ο θεός, και τους προσκυνούντας αυτόν εν πνεύματι και αληθεία δει προσκυνείν» (Κατά Ιωάν. δ. 21 και 23.) επρόβλεπε βέβαια και τους αληθείς εκείνους και πνευματικούς

προσκυνητάς της παλαιάς εκκλησίας, αρκουμένους εις του Θεού την «λογικήν λατρείαν» καθώς ο Παύλος την ονομάζει (Ρωμ. ιβ. 1.), και τους σημερινούς υλικούς χριστιανούς, οι οποίοι αμελήσαντες τα βαρύτερα του νόμου, την κρίσιν και τον έλεον, και την πίστιν, αποδεκατούσιν, ως ποτέ οι Φαρισαίοι, το ηδύοσμον, και το άνηθον, και το κύμινον (Ματθ. κγ. 23.)· οι οποίοι, αντί του να ελεήσωσι την χήραν και τον ορφανόν, αντί του να συστήσωσι σχολεία με μικράν χρημάτων συνεισφοράν, προτιμούσι τας ανοικοδομάς των ναών, ή την πολυδάπανον προσκύνησιν των Ιεροσολύμων, όχι δια να αναζωπυρήσωσι το απεσβεσμένον εις τας καρδίας των της πίστεως πυρ, αλλά διά την κενοδοξίαν του να ονομάζωνται «χατζίδες» ήγουν να γένωσιν (ω ποία καταισχύνη!) ομώνυμοι των ασεβών προσκυνητών της Μέκκας.

Αν ο συγγραφεύς της Πατρικής Διδασκαλίας ήτον αληθώς ο Μακαριώτατος Πατριάρχης των Ιεροσολύμων, ήθελε βέβαια λαλήση διεξοδικώτερον κατά των τοιούτων ψευδοχριστιανών, και κατ' εκείνων μάλιστα των αναξίων ιερέων, όσοι αντί του να ζητώσι να εξαλείψωσι τας τοιαύτας αντιθέους δεισιδαιμονίας, σπουδάζουσιν εξ εναντίας να τας στηρίζωσιν εις τας καρδίας των απλουστέρων· όσοι μετέβαλον τους οίκους της προσευχής εις σπήλαια ληστών (Ματθ. κα. 13.), πωλούντες ανερυθριάστως και μυστήρια, και ευλογίας, και αυτάς τας προς Θεόν ικεσίας· όσοι, καθώς λέγει ο Απόστολος Παύλος, έκαμαν πορισμόν την ευσέβειαν (Τιμοθ. Α. στ. 5.), και μην αρκούμενοι, καθώς αυτός, εις τας αναγκαίας διατροφάς και σκεπάσματα (Αυτ. στ. 8.), νομίζουσι τον βίον αβίωτον, αν δεν τρυφώσιν ως Σαρδανάπαλοι· όσοι, αντί του να μιμηθώσι τον μακάριον τούτον Απόστολον, και να λέγωσι με αυτόν· «ουδέ δωρεάν άρτον εφάγομεν παρά τινος, αλλ' εν κόπω και μόχθω νύκτα και ημέραν εργαζόμενοι προς το μη επιβαρήσαί τινα υμών» (Θεσσαλ. Β. γ. 8.), περιέρχονται ως λιμώττοντες λύκοι τας Επαρχίας, δια να αρπάζωσιν ανηλεώς από των πεινώντων χριστιανών τα στόματα τον ολίγον εκείνον άρτον, τον οποίον και αυτή των Τούρκων η απληστία εντρέπεται να αρπάση.

Εύκολον είναι να καταλάβη τις από ταύτα, ότι οι τοιούτοι πλεονέκται πρέπει να φοβώνται την καταστροφήν των Τούρκων ως ιδίαν αυτών καταστροφήν, και των Γραικών την ελευθερίαν ως απαρηγόρητον αυτών δυστυχίαν. Εις ποίαν ελευθέραν, ή καν μετρίως ευνομουμένην διοίκησιν, δύνανται αυτοί να πράξωσιν

όσας παρανομίας πράττουσιν αφόβως υπό την άνομον επικράτειαν των Τούρκων; Όταν οι νόμοι, και όχι αι αυτογνώμονες αποφάσεις των ηγεμόνων, κυβερνώσι τους Γραικούς, δύνανται πλέον οι μισθωτοί ποιμένες (και δεν λέγω, άπαγε! όλους τοιούτους) να απειλώσι χωρίς αιτίαν, να παιδεύωσι χωρίς έγκλημα, να αφορίζωσι και να εξεκκλησιάζωσι χωρίς εξέτασιν και κρίσιν όντινα θέλουσι, εν ενί λόγω να πράττωσι τα των Τούρκων; Ας παραβάλη όστις θέλει πολλούς του ιερατικού τάγματος των ημετέρων με τον κλήρον της Ρωσίας, αφ' ού ο αοίδιμος εκείνος Πέτρος ανεμόρφωσε τα ήθη των εκκλησιαστικών· και θέλει εύρη τους ημετέρους διαφέροντας απ' εκείνους όσον διαφέρει η νυξ της ημέρας. Και πόθεν η τοσαύτη διαφορά; εκ τούτου βέβαια, ότι εις ημάς, και όχι εις τους Ρώσους παρεχώρησεν ο Θεός να ενεργηθή το «μυστήριον της ανομίας».

Και επειδή όλα ταύτα και άλλα μύρια κακά προέρχονται από την παράνομον των Τούρκων διοίκησιν, ψεύδεται λοιπόν αναισχύντως ο ψευδώς υπό το όνομα του Ιεροσολύμων κρυπτόμενος φιλότουρκος συγγραφεύς, όταν λέγη, ότι «η υποταγή εις αυτήν την διοίκησιν δεν προξενεί κανένα εμπόδιον ή βλάβην εις την ψυχικήν σωτηρίαν». Ελησμόνησεν άρα τους αποστατήσαντας Γραικούς από την θρησκείαν των ιδίων προγόνων, δια την τυραννίαν των Τούρκων· τας καταδυναστείας όσας υποφέρουσι καθ' εκάστην οι αδύνατοι Γραικοί από τους ομογενείς των πλουσίους, από τους ιδίους αυτών ποιμένας· την δεινήν αμαθίαν των πολλών, και τας απ' αυτήν γεννηθείσας δεισιδαιμονίας; ή νομίζει τάχα όλα ταύτα ωφέλιμα εις ψυχικήν σωτηρίαν;

Ψεύδεται προς τούτοις όταν ονομάζη την ελευθερίαν «επινόησιν του πονηρού διαβόλου, εναντίαν εις την θείαν γραφήν και αποστολικήν διδασκαλίαν». Ίδομεν ανωτέρω, ότι ο Χριστός παραγγέλλει, όταν μας διώκωσιν εις μίαν πόλιν, να φεύγωμεν εις άλλην· ότι ο Παύλος έφυγε την μαστίγωσιν, φανερών εαυτόν ελεύθερον και πολίτην Ρωμαίων. Σιωπώ τους Μακκαβαίους, τους οποίους η Εκκλησία δοξάζει, ως ανδρείως πολεμήσαντας, και αντισταθέντας εις την τυραννίαν του Αντιόχου. Αρκούμαι μόνον να αναφέρω αυτά του Θεού τα λόγια προς τους Ισραηλίτας, όπόταν αυτοί, μη θέλοντες πλέον να κυβερνώνται από τους Κριτάς των, εζήτησαν βασιλέα. Δια να τους αποτρέψη από την άλογον ταύτην επιθυμίαν (και σημείωσαι ότι εζήτηουν βασιλέα ομογενή και νόμιμον, όχι

βάρβαρον και αλλογενή τύραννον), ιδού τι λέγει προς αυτούς ο Θεός δια του Σαμουήλ· «τούτο ἔσται το δικαίωμα του βασιλέως, ος βασιλεύσει ἐφ' ὑμᾶς. Τους υιοὺς ὑμῶν λήψεται, και θήσεται αυτούς ἐν ἄρμασιν αυτού, και ἐν ἰππεύσιν αυτού, και προτρέχοντας των ἀρμάτων αυτού. Και θήσει αυτούς ἐαυτῷ ἑκατοντάρχους, και χιλιάρχους, και θερίζειν θερισμόν αυτού, και τρυγάν τρυγητόν αυτού, και ποιεῖν σκεύη πολεμικά αυτού, και σκεύη ἀρμάτων αυτού. Και τας θυγατέρας ὑμῶν λήψεται εἰς μυρεψούς, και εἰς μαγειρίσσας, και εἰς πεσσούσας. Και τους ἀγρούς ὑμῶν και τους ἀμπελώνας ὑμῶν, και τους ἐλαιώνας ὑμῶν τους ἀγαθοὺς λήψεται, και δώσει τοῖς δούλοις ἐαυτοῦ. Και τα σπέρματα ὑμῶν, και τους ἀμπελώνας ὑμῶν ἀποδεκατώσει, και δώσει τοῖς ευνούχοις αυτού και τοῖς δούλοις αυτού. Και τους δούλους ὑμῶν, και τας δούλας ὑμῶν, και τα βουκόλια ὑμῶν τα ἀγαθὰ, και τους ὄνους ὑμῶν λήψεται, και ἀποδεκατώσει εἰς τα ἔργα αυτού· Και τα ποίμνια ὑμῶν ἀποδεκατώσει, και ὑμεῖς ἔσεσθε αὐτῷ δούλοι. Και βοήσεσθε ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐκ προσώπου βασιλέως ὑμῶν, οὐ ἐξελέξασθε ἐαυτοῖς, και οὐκ ἐπακούσεται κύριος ὑμῶν ἐν ταις ἡμέραις ἐκείναις, ὅτι ὑμεῖς ἐξελέξασθε ἐαυτοῖς βασιλέα» (Βασιλ. Α. ἡ. 11-18.).

Και ταῦτα μὲν ἔλεγεν ο Θεός προς τους Ἰουδαίους, δια να τους διδάξῃ, ὅτι κτίσας τον ἄνθρωπον ἐλεύθερον και αὐτεξούσιον, ἡ βουλή του ἦτον να μείνῃ πάντοτε τοιοῦτος, μὴν ὑποτασσόμενος πλην εἰς αυτούς τους νόμους, και ὄχι ποτέ εἰς τας αὐτογνώμονας βουλήσεις των ὁμοιοπαθῶν του ἀνθρώπων. Ἡ δε Νέα Διαθήκη, και ἡ εἰς αὐτὴν θεμελιωμένη των Γραικῶν Θρησκεία μήπως ἐδίδαξαν ἄλλα περὶ ἐλευθερίας; Ὅστις μετὰ προσοχῆς ἀναγνώσει το Εὐαγγέλιον, τας Πράξεις και τας Ἐπιστολάς των Ἀποστόλων, θέλει πανταχοῦ εὐρῆ μίαν δημοκρατικὴν ἰσονομίαν, μίαν ἐλευθερίαν φρόνιμον, περιορισμένην ἀπὸ μόνους τους νόμους. «Οὐκ ἔστι Ἰουδαίος, οὐδέ Ἕλληνας· οὐκ ἔστι δούλος, οὐδέ ἐλεύθερος· οὐκ ἔστι ἀρσεν και θήλυ· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἔστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» (Γαλάτ. γ. 28.) Και βέβαια, ἀν ο σκοπός και το τέλος τῆς διδαχῆς του Χριστοῦ, ἦτον ἡ βελτίωσις τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, πῶς ἠδύνατο να πράξῃ τὴν ἀρετὴν ὁ ἄνθρωπος, ἀν δὲν ἦτον ἐλεύθερος; Νομίζει τάχα ὁ φιλότουρκος Συγγραφεύς, ὅτι το δια φόβον ἀνθρωπίνης ποινῆς πραττόμενον ἀγαθόν λογίζεται σιμὰ εἰς τον Θεόν ἀρετὴ; νομίζει ἀληθῶς σῶφρονα ἐκείνον, ὅστις ἀπέχη μακρὰν ἀπὸ τας πόρνας, ὄχι δια τὴν συνείδησιν, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος (Ρωμ. ιγ. 5.), ἀλλὰ δια τὴν ἄλογον ὀργὴν ἐνός ἀνόμου τυράννου, ὁ ὁποῖος κολάζει τὴν πορνείαν, δια να

γεμίση τον θησαυρόν του από χρυσίον, και όχι με σκοπόν τού να σωφρονίση τον πορνεύσαντα.

Διδάσκουσι, ναι, ο Χριστός και οι Απόστολοι την υποταγήν εις τους κυρίους· αλλ' εις ποίους κυρίους; εις εκείνους, όσοι «το δίκαιον και την ισότητα τοις δούλοις παρέχουσι» (Κολοσσ. δ. 1). Περί δε των αδίκων και τυραννικών κυρίων, όσοι, ως οι Τούρκοι, στοχάζονται μόνον εαυτούς αξίους και της ζωής και της ευδαιμονίας, και μεταχειρίζονται τους υπ' αυτούς με ασυγκρίτως περισσοτέραν ασπλαγχνίαν αφ' όσην δεικνύουσι και εις αυτά τα άλογα κτήνη, όσοι ανόμως αδικούσιν, ατιμάζουσι, σφάζουσι τους υπηκόους, όσοι, προστάσσουσιν ό,τι κωλύει, και απαγορεύουσιν όσα συγχωρεί ο νόμος, τί λέγει ο Απόστολος Πέτρος; «πειθαρχείν δει Θεώ μάλλον ή ανθρώποις» (Πράξ. ε. 29). Και τούτο άλλο δεν σημαίνει πλην ότι πρέπει να πειθαρχώμεν εις τους νόμους· επειδή οι νόμοι άλλο δεν είναι πλην η ομόφωνος και κοινή γνώμη ενός λαού, η δε φωνή του λαού, είναι φωνή του Θεού.

Διδάσκουσι, ναι, ο Χριστός και οι Απόστολοι την υπομονήν των πειρασμών· αλλά ποίων πειρασμών; των αφεύκτων, και των οποίων δεν είναι μήτε ίαμα μήτε παραμυθία. Όταν όμως δύναται τις να φύγη και τους πειρασμούς και τους πειράζοντας, τί μας διδάσκει η θρησκεία; «όταν δε διώκωσιν υμάς εν τη πόλει ταύτη, φεύγετε εις άλλην» (Ματθ. ι. 23). Του Χριστού τον λόγον λοιπόν επλήρωσαν όσοι Γραικοί μετωκίσθησαν από την πατρίδα των, δια να φύγωσιν όχι μόνον τα παρόντα, αλλά και τα ενδεχόμενα και μέλλοντα δεινά· επειδή τίς εδύνατο να τους βεβαιώση ότι οι απόγονοι της τρίτης ή τετάρτης αυτών γενεάς δεν ήθελε μιανθώσιν από τους ασελγείς Τούρκους, ή δεν ήθελε βιασθούν να αρνηθώσι τον Χριστόν και να προσκυνήσωσι τον Μωάμεθ; Φρονιμώτεροι λοιπόν και ευσεβέστεροι εφάνησαν κατά τούτο οι μετοικισθέντες Γραικοί παρά τον Φιλότουρκον συγγραφέα· ο οποίος ανερυθριάστως σπουδάζει να συγκαλύψη την ασχημοσύνην των Τούρκων, μήτε εντρέπεται να μας διδάσκη την εις αυτούς υποταγήν, ήγουν να υποφέρωμεν τας αδικίας, τας αρπαγάς, τας ασελγείας, τέλος και να τουρκίσωμεν προτιμώτερον παρά να φύγωμεν την τυραννίαν αυτών.

Αλλ' οι Γραικοί φρίττοντες φράσσουσι τας ακοάς εις τοιαύτην σατανικήν διδασκαλίαν, και πληροφορημένοι, ότι δεν είναι ουδεμία μετοχή δικαιοσύνη και ανομία, ουδεμία κοινωνία φωτί προς σκότος, ακούουσι την διδασκαλίαν της ιεράς αυτών θρησκείας, η οποία κράζει προς αυτούς λέγουσα· «εξέλθετε εκ μέσου αυτών και αφορίσθητε» (Κορινθ. Β. στ. 14-17.). Φεύγουσι λοιπόν οι Γραικοί τους Τούρκους δικαίως, εν όσω δεν δύνανται να τους διώξωσιν· αλλ' όταν ο διωγμός των τυράννων φανή εύκολος, δικαιότερον είναι τότε να διώξωσι τους ληστές, οι οποίοι δεν παροικούσι πλην τριακοσίου πεντήκοντα σχεδόν χρόνους εις την Ελλάδα, παρά να εξορισθώσιν αυτοί της ίδιας αυτών πατρίδος, την οποίαν υπέρ τρεις χιλιάδας ετών ήδη κατοικούσι.

Και τόσον είναι δίκαιος και εις τον Θεόν ευάρεστος των τυράννων ο διωγμός, ώστε και αυτή των Γραικών η Εκκλησία, δεν έπαυσε ποτέ να καταράται τον τύραννον, και να ζητή εκδίκησιν από τον Θεόν, ψάλλουσα μέχρι της σήμερον το οποίον και προ της αλώσεως της Ελλάδος έψαλλε· «σώσον Κύριε τον λαόν σου, και ευλόγησον την κληρονομίαν σου, νίκας τοις Βασιλεύσι κατά βαρβάρων δωρούμενος, και το σον φυλάττων δια του σταυρού σου πολίτευμα». Ερωτώ τον ψευδώνυμον της Πατρικής Διδασκαλίας συγγραφέα, τίνες είναι οι βάρβαροι ούτοι, τους οποίους καταράται η Εκκλησία, πλην οι Τούρκοι· Τίνες είναι οι Βασιλείς, εις τους οποίους εύχεται νίκας κατά βαρβάρων, πλην οι Γραικορωμαίοι της Κωνσταντινουπόλεως Αυτοκράτορες, πριν της καταστροφής των, και μετά την καταστροφήν αυτών, οι Αυτοκράτορες της Ρωσίας, ή οποιαδήποτε άλλη της Ευρώπης ηγεμονία, ελεήσασα την απαρηγόρητον των Γραικών δυστυχίαν, ήθελε μελετήση την καταστροφήν του τυράννου. Υποκρίνεται ο φιλότουρκος συγγραφεύς φόβον, μήπως τάχα η ελευθερία ανατρέψη την ιεράν του Χριστού θρησκείαν· και με αυτό φανερώνει αναντιρρήτως ότι πιστεύει πλέον τον Μωάμεθ παρά τον Χριστόν. Αν η περί της Εκκλησίας προφητεία του Ιησού ήναι αληθής «και πύλαι άδου ου κατισχύσουσιν αυτής» (Ματθ. ιστ. 18.), μη δεν δύναται ο Χριστός να φυλάξη με μέσα και τρόπους εις ημάς ακαταλήπτους την Εκκλησίαν του; ή τάχα δεν εύρηκεν άλλο μέσον, παρά την μισόχριστον των Ωθωμανών θρησκείαν, δια να στηρίξη την ιδικήν του; άλλο μέσον να σώση τα πρόβατά του πλην του να τα παραδώση εις αυτό το στόμα του λύκου; Και τίς ήκουσέ ποτε τοιαύτην φρικτήν βλασφημίαν; Εξ εναντίας, επειδή των Τούρκων η τυραννία ηλάττωσε κατά πάντας τρόπους τον αριθμόν των αληθινών πιστών, επειδή, αν επί πλέον διαμείνη, κινδυνεύει να

εξαλείψει ολοτελώς τον χριστιανισμό, θέλουμε η πρόνοια του Θεού να δείξει την προφητείαν αψευδή «και πύλαι άδου ου κατισχύουσιν αυτής» απεφάσισε την καταστροφήν της Ωθωμανικής τυραννίας.

Οικτείρει υποκριτικώς ο συγγραφεύς την γαληνοτάτην Αριστοκρατίαν των Ενετών, θρηνεί και κλαίει την μεταβολήν της Ιταλίας. Ήτον τόσον γαληνή η Αριστοκρατία των Ενετών, ώστε δεν ηθέλησε ποτέ να συγκατανεύση εις το έχωσιν οι Γραικοί εις την αυτής επικράτειαν, εκκλησίαν ελευθέραν από την Παπικήν τυραννίαν. Ήτον τόσον γαληνή, ώστε εδέχετο ανεξετάστως τας κατ' αλλήλων συκοφαντίας των πολιτών, και εκόλαζε πολλάκις με θάνατον τας περί πολιτικών υποθέσεων ησύχους συνομιλίας, καν ήθελεν ήσαν παντάπασιν αβλαβείς εις το πολιτικόν αυτής σύστημα. Ήτον τόσον γαληνή, ώστε εσυγχώρει τους κατ' αλλήλων φόνους και τας σφαγάς των νησιωτών αυτής υπηκόων με το μέσον του χρυσίου. Δεν είναι πράγμα αληθώς άξιον θρήνου, το να παύσωσιν οι τοσούτοι φόνοι δια μέσου των νόμων και της ελευθερίας; Δεν είναι θρήνων άξιον, κατά τον συγγραφέα, το να μη τυραννήται πλέον η Ιταλία από τοσούτους αναιδείς και απανθρώπους ηγεμονίσκους; Δεν είναι οδυρμών και δακρύων άξιον (και εδώ ο συγγραφεύς φαίνεται όχι μόνον του Μωάμεθ, αλλά και του Πάπα φίλος) το να κρημνισθή ο Μακαριώτατος Πάπας από τον θρόνον του, να στερηθώσιν οι εξοχώτατοι Καρδινάλιοι τας τρυφάς των, να μην έχωσι πλέον μήτε ερωμένας μήτε ερωμένους· εις ολίγα λόγια, το να ταπεινωθή υποκάτω εις την ακαταμάχητον ισχύν των νόμων ο τύφος και η αλαζονεία της Δυτικής Εκκλησίας; Δεν είναι δακρύων άξιον το να μην έχη πλέον η Ρώμη την εξουσίαν να ευνουχίζη αθώα νεογέννητα βρέφη, δια να ψάλλωσιν έπειτα φθάσαντα εις ηλικίαν τους θείους ύμνους εις τας εκκλησίας, καθώς ποτε οι Κορύβαντες εις τον ναόν της Κυβέλης; Δεν είναι θρήνων άξιον το να παύση πλέον το κατά των Γραικών άλογον μίσος της Δυτικής Εκκλησίας; το να θάπτωνται εις μνήματα, και όχι πλέον να ρίπτωνται ως αλόγων κτηνών πτώματα εις τους αφεδρώνας, κατά πάσαν την Παπικήν επικράτειαν, οι νεκροί των ταλαιπώρων Γραικών; Όλα ταύτα τα πάνδεινα κακά, ήσαν αποτελέσματα της τυραννίας, εις την οποίαν ως από Θεού συσταθείσαν εξουσίαν να πειθώμεθα μας συμβουλεύει· όλα ταύτα κατηργήθησαν σήμερα σήμερα δια της ελευθερίας, την οποίαν «επινόησιν του πονηρού διαβόλου» ονομάζει ο φιλότουρκος και φιλόπαπος συγγραφεύς: και με τοιαύτας αντιχρίστους βλασφημίας ελπίζει να απατήση τους Γραικούς ο ανόητος!

Αφ' ού με μαρτυρίας ή κολοβάς, ή κακώς εξηγηθείσας της αγίας Γραφής εσπούδασε δολίως να μας διδάξη το μίσος της ελευθερίας, μετασχηματίζεται αιφνιδίως εκ θεολόγου εις φιλόσοφον, και προσπαθεί να μας πείσει και με μόνας τας λογικάς αποδείξεις, ότι η πολιτική ελευθερία είναι πράγμα ανυπόστατον. Μέχρι τούτου δεν ίδομεν πλην την κακοφροσύνην του θεολόγου· εντεύθεν θέλει ιδώμεν και την παντελή αφροσύνην του φιλοσόφου.

«Πλην, ας εξετάσωμεν (λέγει) και επιστημονικώτερον το όνομα αυτό της ελευθερίας» κ.τ.λ. Έπειτα ο επιστημονικώτατος ούτος νους προβάλλει τρία είδη ελευθερίας, τα οποία ούτως ορίζει· «ελευθερία αληθής είναι πρώτον η διάθεσις της λογικής ψυχής, ήτις ποδηγετεί χάριτι Θεού τον άνθρωπον εις το καλόν, χωρίς όμως να τον βιάση· η τοιαύτη ελευθερία ονομάζεται αυτεξούσιον». Αλλ' επειδή, ω φιλόσοφε, το αυτεξούσιον τούτο είναι δώρον Θεού, δοθέν εις τον άνθρωπον, δια να τον οδηγή εις την αρετήν, οι Τούρκοι λοιπόν, και πάντες απλώς οι τύραννοι, είναι πάσης αποστροφής άξιοι, ως αφαιρούντες από τους τυραννουμένους εκείνο το μέσον, το οποίον έμελλε να τους οδηγήση εις την αρετήν· οι τυραννούμενοι λοιπόν έχουσι το αναπαλλοτρίωτον δικαίωμα του να ζητώσι παντοίους τρόπους, δια να διαρρήξωσι τον ζυγόν της τυραννίας, και να απολάβωσι πάλιν το πολύτιμον αυτό δώρον, το αυτεξούσιον. «Πειθαρχείν δει Θεώ μάλλον ή ανθρώποις» ίδομεν ανωτέρω τον Απόστολον Πέτρον λέγοντα εις εκείνους, οι οποίοι τυραννικώς εζήτουν να του αφαιρέσωσι το αυτεξούσιον.

«Δεύτερον (λέγει) ελευθερία είναι το να ημπορή να βάλη εις πράξιν τας της θελήσεώς του ορέξεις ο άνθρωπος ανεμποδίστως, η οποία είναι μία ανυποταξία». Εδώ ο νέος αυτός φιλόσοφος αντιλέγει φανερά αυτός εις εαυτόν, συγγέων την ελευθερίαν με την εις τους νόμους ανυποταξίαν. Εις την τοιαύτην ανυποταξίαν, ή μάλλον ειπείν αχαλίνωτον εξουσίαν και αναρχίαν, της ελευθερίας το όνομα είναι επίσης ανάρμοστον, καθώς και το όνομα της δεισιδαιμονίας εις την αληθινήν ευσέβειαν. Όπως αν ήναι το πράγμα, εις ποίαν από τας πολιτικάς διοικήσεις έχει μάλιστα χώραν αύτη η νομιζομένη ελευθερία; εις τας ελευθέρως άρα υπό των νόμων κυβερνωμένας δημοκρατίας, ή εις τας αυτογνώμονας ηγεμονίας και τυραννίας; Ας μας ειπή ο φιλόσοφος ούτος, αν

ευρίσκεται ή ευρέθη πού ποτε καμμία δημοκρατία, αριστοκρατία, βασιλεία, ή και τυραννία οποιαδήποτε άλλη, όπου εχύθη τοσούτον αθών αίμα, όσον έχυσαν μέχρι του νυν οι Τούρκοι· όπου επράχθησαν τοσαύται αρπαγαί, ληστεΐαι, καταδυναστεΐαι, γυναικών, παρθένων και παίδων βΐαι, όσαι πράττονται κατά πάσαν ώραν εις την Ωθωμανικήν επικράτειαν, όχι μόνον από τον τύραννον αυτόν, αλλά και απ' όλα τα ανδράποδα, όσα του τυράννου την αγριότητα με κολακειάς ή δώρα ηξεύρουσι να απατώσι· όπου εφάνη ποτέ τοσαύτη αχαλίνωτος εξουσία, όσην βλέπομεν εις τους δυστυχείς τόπους της Τουρκίας.

Κατ' αυτόν, «λέγεται τρίτον ελευθερία, το να ζη τινάς κατά τους θεΐους και ανθρωπίνους νόμους, τουτέστι το να ζη ελεύθερος από κάθε έλεγchon της συνειδήσεως, και από παιδείαν πολιτικήν». Ερωτώ πάλιν τον φιλόσοφον· είναι άρα ευκολώτερον εις τους Γραικούς το να φυλάττωσι τους ιερούς νόμους της θρησκείας των, απαντώσιν άρα ολιγώτερα κωλύματα εις το να πράττωσι τας θεΐας εντολάς, υποκάτω εις τον ζυγόν μιας τυραννίας, όπου και τα παραδείγματα της κακίας συνεχέστερα, και η ευκολία του να αποφύγη τις την πολιτικήν παιδείαν με το μέσον του χρυσίου είναι περισσοτέρα; Όσα κακά συκοφαντών αναιδώς προσάπτει εις τα νεωστί ελευθερωθέντα της Ευρώπης έθνη, ευρίσκονται πραγματικώς όλα εις την Τουρκικήν επικράτειαν. Εις αυτήν, και όχι εις τας ελευθέρας υπό των νόμων κυβερνωμένας πολιτείας, βασιλεύουσι τα πάθη· εις αυτήν υπερισχύει η αρπαγή· εις αυτήν ο δυνατός επικρατεί και καταβάλλει τον αδύνατον, ο πλούσιος τον πτωχόν, ο πανούργος τον απλούν: διότι ο δυνατός, ο πλούσιος και ο πανούργος έχουσι τον τρόπον να χορτάσωσι ή και να απατήσωσι την απληστΐαν των τυράννων, δια να φύγωσι την οφειλομένην εις τας κακίας των ποιήν. Αν κατ' αρχάς της νυν πολιτικής μεταβολής των Ευρωπαίων, εκυρίευσαν προς μικρόν τα πάθη, ήτον και αυτό αποτέλεσμα ενός τυράννου· ο οποίος κυβερνήσας με ράβδον σιδηράν εις δεκαοκτώ μηνών διάστημα την Γαλλίαν, έδειξε μάλιστα με τούτο, ότι μόνον ασφαλές πολίτευμα είναι εκείνο, εις το οποίον οι νόμοι μόνοι δεσπόζουσι με απροσωπόληπτον ισότητα επάνω εις όλους, και όχι αι θελήσεις των κατά μέρος πολιτών.

Εις το τοιούτον μόνον πολίτευμα έχει χώραν η αληθής ελευθερία· η οποία άλλο δεν είναι πλην «η εξουσία την οποίαν έχει πας ένας πολίτης να πράττη όσα οι νόμοι δεν εμποδίζουσιν», ήγουν να πράττη όχι ό,τι θέλει, αλλ' ό,τι ηθέλησε την

πρώτην φοράν, οπότεν ενώθη με τους συμπολίτας του εις μίαν πολιτικήν κοινωνίαν. Και επειδή άλλο δεν είναι ο νόμος, πλην «η κοινή θέλησις διαφόρων ανθρώπων συνελθόντων προσωπικώς, ή δια τοποτηρητών, με σκοπόν του να συστήσωσι πολιτείαν» φανερόν είναι, ότι ποτέ δεν συνηθροίσθησαν οι άνθρωποι δια να πωλήσωσι προς αλλήλους έκαστος την ιδίαν αυτού ελευθερίαν, δια να συγκατανεύσωσιν εις το να αδικώσι και να φονεύωσιν ακωλύτως αλλήλους, αλλά δια να εμποδίσωσι με τον φόβον των ποινών όσα έργα έκριναν βλαβερά εις την πολιτικήν κοινωνίαν. Και εκ ταύτης της ομογνώμου πάντων θελήσεως έπεται, ότι οσάκις παραβαίνει τον νόμον ο κατά μέρος πολίτης, κολάζεται δικαίως, διότι πράττει ό,τι θέλει μόνος αυτός, και όχι εκείνο, το οποίον ηθέλησε κοινώς με τους συμπολίτας του εις τον καιρόν του πολιτικού συναλλάγματος.

Μην αρκούμενος εις το να θεολογήση κακοφρόνως, και να φιλοσοφήση παντάπασιν αφρόνως, ηθέλησεν ο ψευδώνυμος συγγραφεύς εις το τέλος του βιβλιαρίου, να μας δείξη ότι είναι και Ποιητής. Αναλαμβάνων και πάλιν την υπεράσπισιν των αγαπητών αυτού Τούρκων, μας συμβουλεύει την εις αυτούς άλογον υποταγήν, δια στίχων μιας νέας Μούσης τόσον γλυκείας, ώστε παρ' ολίγον αναγινώσκων αυτούς ενεκρώθην από την ηδονήν. Εις αυτόν προσφύεστερον αρμόζουσιν όσα έλεγεν ο Αριστοφάνης περί του Κλεοφώντος:

εφ' ού
δη χείλεσιν αμφιλάλοις
δεινόν επιβρέμεται
Θρηκία χελιδών,
επί βάρβαρον εζομένη πέταλον.
(Βατρ. στίχ. 678)

Και σημείωσαι, ότι εις την Θράκην διατρίβων συνέγραψε το θαυμάσιον τούτο πόνημα ο θαυμαστός συγγραφεύς. Δια να μας αποδείξη ότι η μοναρχία, και αν ήθελεν ήναι τυραννική, είναι όμως αιρετωτέρα παρά την Δημοκρατίαν, φέρει παράδειγμα τους ναύτας λέγων ότι: «Οι ναύται υποτάσσονται σ' ένα караβοκύρην», χωρίς να συλλογισθή ο ευφυέστατος και γλυκύτατος ποιητής, ότι αληθώς:

Οι ναύται υποτάσσονται 'ς ένα караβοκύρην,
Εν όσω κυβερνά καλώς τους ναύτας και το πλοίον·

Αλλ' όταν τους της ναυτικής κανόνας δεν ηξεύρη,
Όταν ατάκτως κυβερνά, μεθοκοπή 'ς την ζάλην,
Κ' αντί του να τους ευοδοί εις ασφαλή λιμένα,
Τυραννικώς αυτός ζητή τους σύμπαντας να πνίξη·
Τότε συμφώνως άπαντες 'πισθάγκωνα τον δένουν,
Και το πηδάλιον ευθύς δίδουν εις άλλου χείρας.

Σιωπώ τα άλλα ανόητα παραδείγματα, όσα φέρει από τα άλογα ζώα ο άλογος ούτος ποιητής· σιωπώ την φρικτήν βλασφημίαν, την οποίαν εξερεύγεται, ονομάζων τον Σουλτάνον «Πρύτανιν των αγαθών», το οποίον όνομα εις μόνον τον Θεόν αποδίδουσιν οι χριστιανοί· παρατρέχω μύρια άλλα, με τα οποία εύκολον είναι να επιστομίση τις τον φιλότουρκον συγγραφέα: και τούτο δια να μη φανώ και εγώ μωρός, ως αυτός, σπουδάζων να ανατρέψω με λόγους μακρούς, φρονήματα των οποίων η μόνη ανάγνωσις είναι ικανή να δείξη την αλογίαν· «Σκαιοίσι μεν γαρ καινά προσφέρων σοφά, Δόξεις αχρείος, κ' ου σοφός πεφυκέναι», καθώς λέγει ο Ευριπίδης (Μηδ. στίχ. 298-299).

Έν μόνον έτι λέγω, έπειτα δίδω τέλος εις την μακράν ταύτην αντίρρησιν, την οποίαν έγγραψα περισσότερον δια να δικαιώσω τους Γραικούς ενώπιον εκείνων, όσοι τους διαβάλλουσιν ως ανδράποδα, παρά να στηλιτεύσω τον ανδραποδώδη και ανάξιον του Ελληνικού ονόματος συγγραφέα της Πατρικής Διδασκαλίας. Ο Απόστολος Παύλος, αφ' ού αλληγορικώς προσήρμοσεν εις την Νέαν και Παλαιάν Διαθήκην, τους δύο του Αβραάμ υιούς, τον Ισαάκ γεννηθέντα εκ της ελευθέρας Σάρρας, και τον Ισμαήλ εκ της δούλης Άγαρ, εκ της οποίας κατάγονται οι τύραννοι των Γραικών Αγαρηνοί, ωσάν να επρόβλεπε την τυραννίαν και τους βδελυρούς υπερασπιστάς και κόλακας των Τούρκων, μας παραγγέλλει ρητώς να φεύγωμεν τον ζυγόν της δουλείας, να μακρυνώμεθα, όσον είναι δυνατόν, ημείς τα τέκνα της ελευθέρας από των τέκνων της Άγαρ· «άρα, αδελφοί, ουκ εσμέν παιδίσκης τέκνα, αλλά της ελευθέρας. Τη ελευθερία ουν, η Χριστός ημάς ηλευθέρωσε, στήκετε, και μη πάλιν ζυγώ δουλείας ενέχεσθε» (Γαλάτ. δ. 31. ε. 1.).

Δεν είναι κανείς νομίζω όστις, αφ' ού μετά προσοχής εξετάση όσα μέχρι του νυν

είπα, δεν ήθελεν αδιστακτως πληροφορηθή, ως εγώ, ότι της Πατρικής Διδασκαλίας ο συγγραφεύς είναι άσπονδός τις εχθρός της θρησκείας και του ονόματος των Γραικών, φίλος πιστός των Ωθωμανών, του Πάπα, πάντων των παρελθόντων, των παρόντων και μελλόντων τυράννων του ανθρωπίνου γένους, και όχι βέβαια ο Μακαριώτατος Πατριάρχης των Ιεροσολύμων, του οποίου το σεβάσμιον όνομα ψευδωνύμως ετόλμησε να επιγράψη εις το μωρόν αυτού συγγραμμάτιον.

* Αυτή επιγράφεται ούτως· «Διδασκαλία Πατρική, συντεθείσα παρά του Μακαριωτάτου Πατριάρχου της αγίας πόλεως Ιερουσαλήμ Κυρ Ανθίμου, εις ωφέλειαν των ορθοδόξων χριστιανών· νυν πρώτον τυπωθείσα δι' ιδίας δαπάνης του παναγίου τάφου, εν Κωνσταντινουπόλει, παρά τω τυπογράφω Πογώς Ιωάννου εξ Αρμενίου».

Πηγές

antibaro.gr | snhell.gr | greek-language.gr (εικόνα, από την «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους: Ο Ελληνισμός υπό ξένη κυριαρχία (1669-1821) Τουρκοκρατία, Λατινοκρατία, τ. ΙΑ΄», Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1975, 358.)